

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ADLIYA ORGANLARINING VAZIFALARI, HUQUQLARI VA FUNKSIYALARI. MILLIY VA CHET EL TAJRIBASI ASOSIDA.

Tursunov Behruz Normurod o'g'li

Termiz davlat universiteti "Jinoyat huquqi va fuqarolik protsessi" kafedrası o'qituvchisi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14558782>

Annotatsiya. Adliya organlari davlatning huquqiy tizimini ishga solish va qonunlarni ijro etishda markaziy rol o'ynaydi. Bu organlar davlatning qonuniy tizimiga, fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini himoya qilishga, shuningdek, huquqiy tartibni saqlash va qonunlarning amalga oshirilishini nazorat qilishga mas'uldir. Ular fuqarolarga yuridik yordam ko'rsatish, huquqiy maslahatlar berish, notarial va huquqiy xizmatlar ko'rsatish kabi turli vazifalarni bajaradi. Shu bilan birga, adliya organlarining faoliyati nafaqat qonunlarni ishlab chiqish, balki ularning ijrosi va zamon talablariga muvofiq yangilanishiga ham mas'uldir. Ushbu organlar fuqarolarning huquqiy xavfsizligini ta'minlash, huquqbuzarliklarga qarshi kurashish va konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilishda ham muhim vazifalarni bajaradi. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, adliya organlari davlatning huquqiy tizimidagi muhim tuzilmalar bo'lib, ularning samarali faoliyati davlatni qonun ustuvorligiga va fuqarolarning huquqlarini himoya qilishga yo'naltirilgan ishlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida katta ahamiyatga ega.

Tayanch so'zlar: Adliya organlari, Adliya vazirligi, Adliya boshqarmalar, Huquqiy tizim, notarial organlar, hukumat organlari, huquqiy xizmatlar, sud tizimi, notarial xizmatlar, huquqiy yordam, huquqiy maslahatchilar, qonun ustuvorligi, qonunlarni ijro etish, xalqaro tajriba, huquqiy nazorat, huquqni himoya qilish, notijorat tashkilotlar, fuqaro huquqlari, huquqiy madaniyat, huquqiy ongi, huquqiy tarbiya, fuqaro huquqiy xavfsizligi, shikoyatlarni ko'rib chiqish.

TASKS, RIGHTS AND FUNCTIONS OF THE JUSTICE BODIES OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. BASED ON NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE.

Abstract. Justice bodies play a central role in implementing the legal system of the state and enforcing laws. These bodies are responsible for the legal system of the state, protecting the rights and freedoms of citizens, as well as maintaining legal order and monitoring the implementation of laws. They perform various tasks, such as providing legal assistance to citizens, providing legal advice, notarial and legal services. At the same time, the activities of justice bodies are responsible not only for the development of laws, but also for their implementation and updating in accordance with the requirements of the time. These bodies also perform important tasks in ensuring the legal security of citizens, combating violations, and protecting constitutional rights. In conclusion, the judicial authorities are important structures in the legal system of the state, and their effective activities are of great importance for the successful implementation of work aimed at establishing the rule of law in the state and protecting the rights of citizens.

Keywords: Judicial authorities, Ministry of Justice, Justice departments, Legal system, notarial authorities, government bodies, legal services, judicial system, notarial services, legal aid, legal consultants, rule of law, law enforcement, international experience, legal supervision, law protection, non-profit organizations, civil rights, legal culture, legal awareness, legal education, civil legal security, consideration of complaints.

ОБЯЗАННОСТИ, ПРАВА И ФУНКЦИИ СУДЕБНЫХ ОРГАНОВ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН. НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНОГО И ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА.

Аннотация. Судебные органы играют центральную роль в реализации правовой системы государства и обеспечении соблюдения законов. Эти органы несут ответственность за правовую систему государства, защиту прав и свобод граждан, а также поддержание правопорядка и контроль за исполнением законов. Они выполняют различные задачи, такие как оказание юридической помощи гражданам, предоставление юридических консультаций, нотариальных и юридических услуг. При этом деятельность судебных органов отвечает не только за разработку законов, но и за их реализацию и обновление в соответствии с требованиями времени. Эти органы также выполняют важные задачи по обеспечению правовой безопасности граждан, борьбе с нарушениями и защите конституционных прав. Подводя итог, можно сказать, что судебные органы являются важными структурами в правовой системе государства, и их эффективная деятельность имеет большое значение в успешном осуществлении работы, направленной на верховенство закона и защиту прав граждан.

Ключевые слова: Органы юстиции, Министерство юстиции, Департаменты юстиции, Правовая система, нотариальные органы, государственные органы, юридические услуги, судебная система, нотариальные услуги, юридическая помощь, юрисконсульты, верховенство закона, правоохранительная деятельность, международный опыт, правовой контроль, правоохранительная деятельность, некоммерческие организации, гражданские права, правовая культура, правосознание, юридическое образование, гражданско-правовая безопасность, претензионная работа.

KIRISH

Adliya organlari – bu davlatning qonunlarni ijro etish, huquqiy tartibni saqlash, huquqiy xizmatlar ko'rsatishga mas'ul bo'lgan organlardir. Ushbu organlar qonunchilik, huquqni muhofaza qilish va inson huquqlarini ta'minlash bilan shug'ullanadi. Adliya organlari davlat boshqaruvi tizimining bir qismi hisoblanadi va ularning vazifalari va faoliyati mamlakatning huquqiy tizimiga muvofiq tartibga solishlikdan iboratdir.

Ushbu organ faoliyatini O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 23-avgustdagi "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-1602-sonli qarori va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 13-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi faoliyatini yanada takomillashtirishga doir tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida" PQ-3666-son qaroriga muvofiq Andijon viloyat adliya boshqarmasining maqomi, vazifalari, funksiyalari, huquqlari va javobgarligini belgilaydi.

Boshqarma O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligining vakolati doirasiga kiruvchi vazifalarni o'zi faoliyat ko'rsatayotgan hududda amalga oshiruvchi davlat boshqaruvi organi hisoblanadi. Boshqarma tizimiga **Boshqarma tarkibiy bo'linmalari, FHDYo organlari, davlat notarial idoralari va notarial arxiv** kiradi. Boshqarma mahalliy davlat hokimiyati organlaridan mustaqildir va bevosita Vazirlikka bo'ysunadi.

Boshqarma o'zining faoliyatida O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlariga, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, qarorlari va farmoyishlari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorlari va farmoyishlariga, boshqa normativ-huquqiy hujjatlarga, O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi to'g'risidagi nizom, Vazirlik Hay'atining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi adliya vazirining buyruqlari va farmoyishlariga, shuningdek mazkur Nizomga amal qiladi. Boshqarma o'z faoliyatini boshqa davlat boshqaruvi organlarining hududiy bo'linmalari, mahalliy davlat hokimiyati organlari, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat tuzilmalari hamda boshqa tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlikda amalga oshiradi¹.

Quyidagilar Boshqarmaning asosiy vazifalari va faoliyat yo'nalishlari hisoblanadi:

- fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilishni, qonun ustuvorligi, davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari, huquqni muhofaza qiluvchi va nazorat tuzilmalari faoliyatida qonuniylikni ta'minlashga yo'naltirilgan jamiyat va davlat qurilishi sohasida norma ijodkorligi va huquqni qo'llash amaliyoti sohasida yagona davlat siyosatini izchil amalga oshirish;

- nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyat ko'rsatishining qonuniyligini, tashkiliy-huquqiy asoslarini takomillashtirishni ta'minlash; o'z hududida ro'yxatdan o'tgan xalqaro va xorijiy nodavlat notijorat tashkilotlari faoliyatida qonun hujjatlari talablariga rioya etilishi ustidan tizimli monitoring o'tkazish;

- jamiyatda aholining huquqiy ongini, huquqiy madaniyatni oshirishga va qonuniylikni mustahkamlashga yo'naltirilgan davlat organlarining hududiy bo'linmalari, jamoat

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 23-avgustdagi "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-1602-sonli qarori

birlashmalarining huquqiy targ'ibot va ma'rifat sohasidagi ishlarini samarali muvofiqlashtirishni amalga oshirish;

- notariat, advokatura, FHDYo organlari hamda fuqarolar va yuridik shaxslarga huquqiy xizmat ko'rsatuvchi boshqa tuzilmalar faoliyatining samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan davlat tomonidan tartibga solish tizimini izchil takomillashtirib borish;

- davlat va jamiyat qurilishi sohasini demokratlashtirishning zamonaviy talablari va jarayonlarini hisobga olgan holda huquqshunos kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash, ularning malakasini oshirish bo'yicha ishlarni tashkil etish.²

Boshqarma o'z zimmasiga yuklangan vazifalar va funksiyalarni bajarish uchun quyidagi huquqlarga ega:

advokatlarga berilgan litsenziyalarning amal qilishini belgilangan tartibda to'xtatib turish va tugatish;

advokatlar malaka komissiyalariga advokatlarni intizomiy javobgarlikka tortish masalasini kiritish;

advokatlik tuzilmalariga aniqlangan qonun hujjatlari buzilishini bartaraf qilish to'g'risida ko'rsatmalar yuborish;

yuridik xizmat xodimining attestatsiyadan o'tganligi to'g'risidagi guvohnomaning amal qilishini qonun hujjatlariga muvofiq tugatish;

tadbirkorlik sub'ektlari, xorijiy investorlar va xorijiy investitsiyalar ishtirokidagi korxonalarni javobgarlikka tortishning asosililigini zarur hujjatlar, shu jumladan jinoiy, fuqarolik, xo'jalik va ma'muriy ishlar materiallari bilan tanishish yo'li bilan o'rganib chiqish;

Boshqarma faoliyatini ta'minlash uchun zarur bo'lgan tegishli bo'linmalar tashkil etish, ularni qayta tashkil etish va tugatish yuzasidan belgilangan tartibda Vazirlikka takliflar kiritishdan iborat.

Ana yendi Adliya organlari va ularning faoliyatiga oid chet el tajribasi hussida muhokama qilsak.

Adliya organlari va ularning faoliyatiga oid qonunchilik, butun dunyoda davlatlarning huquqiy tizimiga asoslangan holda turlicha tashkil etilgan. Shunday qilib, har bir mamlakatda adliya organlari faoliyatining normativ-huquqiy asoslari va ularni tartibga solishga oid qonunlar turli xildir. Chet el tajribasida adliya organlarining faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilikning asosiy yo'nalishlari va xususiyatlarini ko'rib chiqish mumkin.

1. AQSH:

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011 yil 23 avgustdagi "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-1602-sonli qarori

AQSHda adliya organlari faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik juda rivojlangan. Bu yerda federal va shtat darajasida adliya organlari faoliyat ko'rsatadi. Asosiy qonun — **AQSH Konstitutsiyasi** bo'lib, unda sudlarning mustaqilligi va huquqiy himoyaning kafolatlari belgilab qo'yilgan.

- **Federal sudlar:** Federal sud tizimi AQSh Konstitutsiyasiga asoslangan. Bu yerda sudlar federal va shtat sudlariga bo'linib, federal sudyalari prezident tomonidan tayinlanadi va Senat tomonidan tasdiqlanadi.³

- **Adliya vazirligi:** AQShda Adliya vazirligi federal sudlarning amaliy faoliyatini muvofiqlashtiradi, prokurorlar va advokatlarning faoliyatini nazorat qiladi, shuningdek, milliy huquqni muhofaza qilish organlariga rahbarlik qiladi.⁴

2. Germaniya:

Germaniyada **Federal Konstitutsiyaviy Sudi** va boshqa sudlar faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik huquqiy davlat prinsiplariga asoslangan. Germaniyada Konstitutsiyaga va uning asosidagi qonunlarga muvofiq, adliya organlari faoliyati sudlar va prokuraturalar tomonidan amalga oshiriladi.

- **Germaniya Federal Konstitutsiyaviy Sudi (BVerfG)** konstitutsiyaviy nazoratni ta'minlaydi, ya'ni qonunlarning Konstitutsiyaga muvofiq⁵ligini tekshirib, zarur bo'lsa, ularni bekor qiladi.

- **Adliya vazirligi** Germaniyada federal va shtatlar darajasida faoliyat ko'rsatadi. U, shuningdek, sudlar va prokuratura organlarini muvofiqlashtiradi.

3. Fransiya:

Fransiyada **Konstitutsiyaviy Kengash** (Conseil Constitutionnel) va boshqa sudlar adliya organlari faoliyatini tartibga soladi. Konstitutsiyaga asoslangan holda, Fransiyada sudlar mustaqil organlar bo'lib, ularning faoliyatini davlat organlari va sud xodimlarining axloqiy qoidalari va ish usullari belgilaydi.

- **Konstitutsiyaviy Kengash** Konstitutsiyaga zid bo'lgan qonunlarni bekor qilish huquqiga ega.

- Fransiyada adliya vazirligi, shuningdek, prokuraturani ham muvofiqlashtirib, ularning faoliyatini nazardan o'tkazadi.

4. Yaponiya:

Yaponiyaning adliya tizimi davlatning huquqiy sohasida muhim rol o'ynaydi.

³ Federal sudlar to'g'risidagi qonun va Adliya vazirligining tuzilishi va faoliyatini tartibga soluvchi qonunlar

⁴ AQSh Konstitutsiyasi, ayniqsa uning III bo'limi (Sudlar) federal sudlarning tartibga solinishi va sudyalarning tayinlanishi, ularning mustaqilligini belgilaydi.

⁵ **Germaniya Konstitutsiyasi (Grundgesetz):** Germaniyada sud organlari va prokuraturalar faoliyatini tartibga soluvchi asosiy huquqiy manba — **Germaniya Konstitutsiyasidir.**

Yaponiyada Konstitutsiya, qonunlar va qonunga muvofiq me'yoriy hujjatlar orqali adliya organlarining faoliyati belgilangan.

- **Sud tizimi** Konstitutsiyaga asoslangan, va sudyalarning mustaqil bo'lib, davlat organlarining ta'siriga o'chramaydi.

- **Adliya vazirligi** fuqarolarga yuridik yordam ko'rsatish, sud tizimini muvofiqlashtirish va qonunlarning amalga oshirilishini ta'minlash bo'yicha mas'uldir.

5. Buyuk Britaniya:

Buyuk Britaniyada "paralel sud tizimi" mavjud, bu yerda parlament va sud organlarining mustaqilligi ta'minlangan.

- **Velikobritaniya Sudlar tizimi** mustaqil va sudlar sudiylar tomonidan boshqariladi.

Sudyalarning mustaqilligi muhim ahamiyatga ega.

- **Adliya vazirligi** (Secretary of State for Justice) qonunlarning ishlab chiqilishi va sudlar tizimining samarali ishlashini ta'minlaydi. Bu organ shuningdek, fuqarolarga huquqiy yordam ko'rsatish va qonunlarning ijrosini nazardan o'tkazish bilan shug'ullanadi.⁶

6. Shvesiya:

Shvesiyada Konstitutsiyaga ko'ra adliya organlarining faoliyati mustaqil bo'lib, davlat organlari faoliyatini ko'rsatishda yo'nalishlarni belgilaydi.

- **Shvesiya Konstitutsiyaviy Sudi** jamoatchilik va davlat organlari ishini nazorat qiladi va qonunlarning Konstitutsiyaga muvofiqligini tekshirishga mas'uldir.

- **Adliya vazirligi** sud tizimi, prokuratura va yuridik xizmatlarni muvofiqlashtirish bilan shug'ullanadi.⁷

Xulosa: Chet el tajribasi ko'rsatadiki, adliya organlarining faoliyatini tartibga soluvchi qonunchilik har bir davlatning huquqiy va siyosiy tizimiga muvofiq shakllanadi. Adliya organlarining mustaqilligi, sudlar va prokuratura organlarining vazifalari aniq belgilangan va ularning ishi qonunga asoslangan. Bundan tashqari, har bir mamlakatning adliya organlari faoliyatini muvofiqlashtirish va nazardan o'tkazish uchun maxsus qonunlar va institutlar mavjud.

Bir so'z bilan aytadigan bo'lsak Adliya organlari davlatning huquqiy tizimini tashkil etish va amaliyotga tatbiq etishda muhim rol o'ynaydi. Ushbu organlarning asosiy vazifalari quyidagilariga

1. Qonunlar va me'yoriy-huquqiy hujjatlarni ishlab chiqish va ularni amalga oshirish: Adliya organlari mamlakatdagi qonunlarning ishlab chiqilishini, qabul qilinishini va ularning

⁶ Buyuk Britaniyada sudlar va parlamentning mustaqilligi **Sud tizimi to'g'risidagi qonunlar** va **Huquqiy Yordam to'g'risidagi qonunlar**.

⁷ Shvesiya Konstitutsiyasi.

ijrosini nazorat qilishga mas'uldir. Shuningdek, qonunlarning muntazam yangilanishiga, ularni hayotga tatbiq etishdagi muammolarga yechim topishga ham ahamiyat qaratish.

2. Yuridik yordam va huquqiy maslahatlar: Adliya organlari fuqarolar va tashkilotlarga yuridik yordam ko'rsatish, ularning huquqiy xolatini baholash, huquqiy masalalarda maslahatlar berish, shuningdek, advokatlik xizmatlarini tartibga solish bilan shug'ullanadi.

3. Huquqiy xizmatlarning samarali amalga oshirilishini ta'minlash: Mazkur organlar yuridik shaxslarning davlat reestrlarida ro'yxatga olinishini nazorat qilish, yuridik hujjatlarni rasmiylashtirish, notarial xizmatlar ko'rsatish va davlat reestrlaridagi ma'lumotlarni yangilashni ta'minlashga mas'ul.

4. Konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilish: Adliya organlari inson va fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini ta'minlash, ularga barcha to'g'ri va aniq huquqiy qarorlar qabul qilish, Konstitutsiyaga zid bo'lgan qarorlarga qarshi kurashish vazifasini bajaradi.

5. Qonunbuzarlikka qarshi kurashish: Adliya organlari huquqbuzarliklarning oldini olish va ularga qarshi kurashish, huquqiy tartibni saqlash, jinoyat ishlari bo'yicha protsessual harakatlarni tekshirish va qonunbuzarliklarga tajribali huquqiy yondashuvlarni ishlab chiqishda ishtirok etadi.

6. Fuqarolarning huquqlari va erkinliklarini himoya qilish: Adliya organlari fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilishga, ularning fuqarolik va huquqiy xavfsizligini ta'minlashga mas'uldir.

7. Shikoyatlarni ko'rib chiqish: Adliya organlari fuqarolar va yuridik shaxslardan kelib tushgan shikoyatlarni ko'rib chiqish, ularga bo'lgan huquqiy yordam va hal qilish jarayonlarini ishlab chiqishni ta'minlaydi. Shu tariqa, adliya organlarining vazifalari keng qamrovli bo'lib, ular davlatning huquqiy tizimida muhim ahamiyatga ega.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2011-yil 23-avgustdagi "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-1602-sonli qarori
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 13 apreldagi "O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi faoliyatini yanada takomillashtirishga doir tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida" PQ-3666-son qarori
3. Buyuk Britaniyada sudlar va parlamentning mustaqilligi Sud tizimi to'g'risidagi qonunlar va Huquqiy Yordam to'g'risidagi qonunlar

4. Federal sudlar to'g'risidagi qonun va Adliya vazirligining tuzilishi va faoliyatini tartibga soluvchi qonunlar
5. AQSh Konstitutsiyasi, ayniqsa uning III bo'limi (Sudlar) federal sudlarning tartibga solinishi va sudyalarning tayinlanishi, ularning mustaqilligini belgilaydi.
6. Germaniya Konstitutsiyasi (Grundgesetz): Germaniyada sud organlari va prokuraturalar faoliyatini tartibga soluvchi asosiy huquqiy manba — Germaniya Konstitutsiyasidir.